

Justitieutskottets betänkande 2019/20:JuU10

Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag

Sammanfattning

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag till ändringar i bl.a. brottsbalken. Förslagen syftar till att säkerställa att det straffrättsliga regelverket för företag är effektivt, ändamålsenligt och modernt och att det är anpassat till Sveriges EU-rättsliga och övriga internationella åtaganden. Förslagen innebär bl.a. följande:

- Tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot utvidgas så att företagsbot, utöver i näringsverksamhet, även ska kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet och för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.
- Företagets finansiella ställning ska beaktas vid bestämmandet av företagsbotens storlek när det är fråga om ett större företag och brottsligheten är särskilt klandervärd.
- Det införs en särskild bestämmelse om att en företagsbot ska kunna jämkas eller efterges om företagets ägare döms till påföljd och den samlade reaktionen på brottsligheten annars skulle bli oproportionerligt sträng.
- Svensk domstol ges utökad behörighet att döma över vissa internationella mutbrott, och möjligheterna att förelägga företagsbot genom strafföreläggande utökas.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2020.

I betänkandet finns ett särskilt yttrande (V).

Behandlade förslag

Proposition 2018/19:164 Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Utskottets överväganden	5
Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag	5
Särskilt yttrande	7
Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag (V)	7
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	9
Propositionen	9
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	10

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2018/19:164 punkterna 1–3.

Stockholm den 14 november 2019

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Lundh Sammeli

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Lundh Sammeli (S), Andreas Carlson (KD), Petter Löberg (S), Magdalena Schröder (M), Adam Marttinen (SD), Maria Strömkvist (S), Johan Hedin (C), Ellen Juntti (M), Katja Nyberg (SD), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S), Johan Pehrson (L), Bo Broman (SD), Ingemar Kihlström (KD), Mikael Damsgaard (M), Jessica Thunander (V) och Karolina Skog (MP).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet proposition 2018/19:164 Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag. Regeringens förslag till riksdagsbeslut återges i bilaga 1. Regeringens lagförslag finns i bilaga 2.

Ingen motion har väckts med anledning av propositionen.

Utskottets överväganden

Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens lagförslag.

Jämför det särskilda yttrandet (V).

Bakgrund

Bestämmelserna om företagsbot infördes 1986 och fick sin nuvarande utformning genom lagändringar som trädde i kraft 2006. Tillkomsten av systemet med företagsbot motiverades med att det då gällande sanktionssystemet ansågs otillräckligt för att komma till rätta med brott i näringsverksamhet (prop. 1985/86:23 Företagsbot s. 14 f.). Företagsboten är inte konstruerad som en brottspåföljd utan som en särskild rättsverkan av brott och ska utgöra ett komplement till det individuella straffansvaret.

De centrala bestämmelserna om företagsbot finns i 36 kap. 7–10 a §§ brottsbalken. Enligt 7 § ska företagsbot åläggas för brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen har kunnat krävas för att förebygga brottsligheten. Företagsbot ska också åläggas om brottet har begåtts antingen av en person i ledande ställning grundad på en befogenhet att företräda näringsidkaren eller att fatta beslut på näringsidkarens vägnar eller av en person som annars har haft ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll i verksamheten. Företagsbot ska inte åläggas om brottsligheten varit riktad mot näringsidkaren.

Företagsboten ska enligt 8 § fastställas till lägst 5 tusen kronor och högst 10 miljoner kronor. När storleken av boten bestäms ska enligt 9 §, med beaktande av straffskalan för brottet, särskild hänsyn tas till den skada eller fara som brottsligheten har medfört samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten. Skälig hänsyn ska också tas till om näringsidkaren tidigare ålagts att betala företagsbot. I 10 § finns regler om jämkning och eftergift av företagsbot.

En särskild åtalsprövningsregel finns i 10 a §, där det anges att om ett brott som kan föranleda talan om företagsbot har begåtts av oaktsamhet och inte kan antas föranleda annan påföljd än böter, får brottet åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Propositionen

I propositionen lämnar regeringen förslag som syftar till att säkerställa att det straffrättsliga regelverket för företag är effektivt, ändamålsenligt och modernt

och att det är anpassat till Sveriges EU-rättsliga och övriga internationella åtaganden. Regeringens lagförslag innebär i huvudsak följande.

Tillämpningsområdet för bestämmelserna om företagsbot utvidgas genom att företagsbot, utöver i näringsverksamhet, även ska kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet. Med detta avses bl.a. de situationer då privata aktörer bedriver sådan verksamhet som staten, kommunerna eller landstingen bedriver, t.ex. skolverksamhet och vård- och omsorgsverksamhet. Företagsbot ska även kunna åläggas för brott som har begåtts i utövningen av annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget. Företagsbot ska dock inte kunna åläggas om brottet varit riktat mot företaget.

När ett företag ska åläggas företagsbot för flera brott ska rätten bestämma en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten. Företagets finansiella ställning ska beaktas vid bestämmandet av företagsbotens storlek när det är fråga om ett större företag och brottsligheten är särskilt klandervärd. För dessa fall höjs maximibeloppet för företagsboten från 10 miljoner kronor till 500 miljoner kronor. När det gäller mindre företag bedöms däremot redan företagsbotsbelopp inom det nuvarande spannet – upp till 10 miljoner kronor – vara tillräckligt ingripande.

Samordningen av påföljd och företagsbot bör i första hand ske när företagsboten bestäms (s.k. sanktionskumulation). Det ska därför införas en särskild bestämmelse om att en företagsbot ska kunna jämkas eller efterges om företagets ägare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten för honom eller henne annars skulle bli oproportionerligt sträng.

Svensk domstol ges utökad behörighet att döma över vissa internationella mutbrott. För brott som begåtts utom riket ska det dömas efter svensk lag och vid svensk domstol om brottet är givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2 brottsbalken och det har begåtts i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet. De nya domsrättskraven kommer att omfattas av kravet på dubbel straffbarhet.

Beloppsgränsen för föreläggande av företagsbot genom strafföreläggande ska höjas från 500 000 kronor till 3 miljoner kronor.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2020.

Utskottets ställningstagande

Propositionen har inte lett till några motionsyrkanden eller andra invändningar under utskottsbehandlingen. Utskottet anser att regeringens lagförslag är ändamålsenligt utformade och att de bör antas.

Särskilt yttrande

Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag (V)

Jessica Thunander (V) anför:

Ekonomisk brottslighet är ett allvarligt samhällsproblem och företag utnyttjas i allt större utsträckning som brottsverktyg. Det finns även företag med en seriös verksamhet i grunden i vilka uppsåtliga brott begås av olika anledningar. Jag ser därför positivt på regeringens förslag om skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag och har också ställt mig bakom dem. Jag anser dock att det behövs fler åtgärder i syfte att motverka ekonomisk brottslighet än vad som ryms inom ramen för det aktuella ärendet.

Enligt min mening är det viktigt att beivra alla sorters fusk med ersättningar och bidrag från vårt gemensamma välfärdssystem. De brott som begås genom användning av företag som brottsverktyg måste dock prioriteras ytterligare. Jag anser, i likhet med Ekobrottsmyndigheten¹, att en avkriminalisering av vissa bidragsbrott (brott av normalgraden och ringa brott) i kombination med införandet av ett system med administrativa sanktioner för de berörda myndigheterna skulle leda till att polis och åklagare kan prioritera de grövre brotten, i vilka ingår fall då företag används som brottsverktyg.

Jag anser vidare att den tidigare revisionsplikten för mindre aktiebolag, som avskaffades 2010, bör återinföras som en brottsförebyggande åtgärd. Det har visat sig att den slopade revisionsplikten lett till en ökad risk för att mindre aktiebolag används som brottsverktyg samtidigt som intentionerna med reformen i stort har uteblivit. Reformen har således försvårat arbetet mot ekonomisk brottslighet. Ett alternativ som kan övervägas är att undersöka möjligheterna att införa ett krav på extern kontroll av en auktoriserad redovisningskonsult för de aktiebolag som inte omfattas av revisionsplikten och som har valt bort revision.

Det behövs dessutom en strategi mot ekonomisk brottslighet. Det är över 20 år sedan ett antal omfattande initiativ mot den ekonomiska brottsligheten togs genom regeringens strategi för samlade åtgärder mot ekobrott (skriv. 1994/95:217). Mycket har hänt sedan dess – brottsligheten har förändrats och förfinats, internet har gett helt nya möjligheter till snabb kommunikation och ekonomiska transaktioner och det har etablerats en ny välfärdsmodell via new public management med köp- och säljstrategier inom välfärden. Den ekonomiska brottsligheten har anpassat sig samt utnyttjat luckor i lagen och den naiva politiska inställningen att välfärdens service kan utföras av den som kan göra det till lägsta pris. Detta har lett till underbud i offentliga upphandlingar, oseriösa företag och fusk med anställningar.

¹ Ekobrottsmyndighetens remissvar till SOU 2017:37 Kvalificerad välfärdsbrottslighet – förebygga, förhindra, upptäcka och beivra.

Som anförts ovan ryms dessa åtgärder inte inom det nu aktuella ärendet. Jag och mitt parti kommer dock att noggrant följa utvecklingen på området och återkomma med förslag i aktuella frågor i andra sammanhang.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2018/19:164 Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 § och 36 kap. 7–10 §§ brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 §¹

För brott som begåtts utom riket döms efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet begåtts

1. av svensk medborgare eller av utlänning med hemvist i Sverige, 2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, <i>eller</i> 3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader.	2. av utlänning utan hemvist i Sverige, som efter brottet blivit svensk medborgare eller tagit hemvist här i riket eller som är dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare och finns här, 3. av annan utlänning som finns här i riket och på brottet enligt svensk lag kan följa fängelse i mer än sex månader, <i>eller</i>

4. i utövningen av ett svenskt företags näringsverksamhet och det är fråga om givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 10 kap. 5 d § 2.

Första stycket gäller inte, om gärningen är fri från ansvar enligt lagen på gärningsorten eller om den begåtts inom område som inte tillhör någon stat och enligt svensk lag svårare straff än böter inte kan följa på gärningen.

I fall som avses i denna paragraf får inte dömas till påföljd som är att anse som strängare än det svåraste straff som är föreskrivet för brottet enligt lagen på gärningsorten.

De inskränkningar av svensk domsrätt som anges i andra och tredje styckena gäller inte för brott som avses i

1. 4 kap. 1 a och 4 c §§ och 16 kap. 10 a § första stycket 1 och femte stycket eller försök till sådana brott,

2. 4 kap. 4 § andra stycket varigenom någon förmåtts att ingå ett sådant äktenskap eller en sådan äktenskapsliknande förbindelse som avses i 4 c § eller försök till sådant brott, eller

3. 6 kap. 1–6, 8, 9 och 12 §§ eller försök till brott enligt 6 kap. 1, 2, 4–6, 8, 9 och 12 §§, om brottet begåtts mot en person som inte fyllt arton år.

¹ Senaste lydelse 2018:618.

36 kap.**7 §²**

För brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet skall, på yrkande av allmän åklagare, näringsidkaren åläggas företagsbot, om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och

På yrkande av allmän åklagare ska ett företag åläggas företagsbot för brott, om det för brottet är föreskrivet strängare straff än penningböter och brottet har begåtts i utövningen av

1. näringsverksamhet,

2. sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet, eller

3. annan verksamhet som ett företag bedriver, om brottet har varit ägnat att leda till en ekonomisk fördel för företaget.

För att företaget ska åläggas företagsbot krävs också

1. näringsidkaren inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten, eller

2. brottet har begåtts av

a) en person i ledande ställning grundad på befogenhet att företräda näringsidkaren eller att fatta beslut på näringsidkarens vägnar, eller

b) en person som annars haft ett särskilt ansvar för tillsyn eller kontroll i verksamheten.

1. att företaget inte har gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottet, eller

2. att brottet har begåtts av

a) en person med ledande ställning i företaget, grundad på befogenhet att företräda företaget eller att fatta beslut på dess vägnar, eller

Med företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer.

Första stycket gäller inte, om brottsligheten varit riktad mot näringsidkaren.

Första stycket gäller inte, om brottet varit riktad mot företaget.

8 §³

När ett företag åläggs företagsbot för flera brott, ska rätten bestämma en gemensam företagsbot för den samlade brottsligheten.

Företagsbot skall fastställas till lägst fem tusen kronor och högst tio miljoner kronor.

Vid fastställandet av företagsbotens storlek ska det först bestämmas ett sanktionsvärde om lägst fem tusen kronor och högst tio

² Senaste lydelse 2006:283.

³ Senaste lydelse 2006:283.

miljoner kronor. Sanktionsvärdet ska bestämmas med utgångspunkt i straffvärdet för den samlade brottsligheten. Särskild hänsyn ska tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens förhållande till verksamheten. Det ska också tas skälig hänsyn till om företaget tidigare har ålagts att betala företagsbot.

Om inte annat följer av 9 eller 10 §, ska företagsboten fastställas till ett belopp som motsvarar sanktionsvärdet.

9 §⁴

När storleken av företagsbot bestäms, skall, med beaktande av straffskalan för brottet, särskild hänsyn tas till den skada eller fara som brottsligheten inneburit samt till brottslighetens omfattning och förhållande till näringsverksamheten.

Skälig hänsyn skall också tas till om näringsidkaren tidigare ålagts att betala företagsbot.

Om sanktionsvärdet uppgår till minst 500 000 kronor, ska företagsboten för ett större företag sättas högre än vad som följer av 8 § (förhöjd företagsbot). Den förhöjda företagsboten ska fastställas till ett belopp som är befogat med hänsyn till företagets finansiella ställning. En förhöjd företagsbot får dock högst bestämmas till ett belopp som motsvarar femtio gånger sanktionsvärdet.

Med större företag avses enskilda näringsidkare och juridiska personer som motsvarar de kriterier som anges i 1 kap. 3 § första stycket 4 årsredovisningslagen (1995:1554).

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte staten, kommuner eller landsting.

⁴ Senaste lydelse 2006:283.

10 §⁵

Företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 9 §,

1. om brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för *näringsidkaren* och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,

2. om *näringsidkaren* efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,

3. om *näringsidkaren* frivilligt angett brottet, eller

4. om det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket får *företagsboten* efterges.

En företagsbot får sättas lägre än vad som borde ha skett med tillämpning av 8 och 9 §§, om

1. brottet medför annan betalningsskyldighet eller särskild rättsverkan för *företaget* och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng,

2. *företagets* ägare eller innehavare döms till påföljd för brottet och den samlade reaktionen på brottsligheten skulle bli oproportionerligt sträng för honom eller henne,

3. *företaget* efter förmåga har försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa de skadliga verkningarna av brottet,

4. *företaget* frivilligt har angett brottet, eller

5. det annars finns särskilda skäl för jämkning.

Om det är särskilt påkallat med hänsyn till något förhållande som avses i första stycket får *företagsboten* efterges.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

2. Bestämmelserna i 2 kap. 2 § första stycket 4 tillämpas inte på brott som begåtts före ikraftträdandet.

⁵ Senaste lydelse 2006:283.

2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 48 kap. 4 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

48 kap.

4 §¹

Bötesstraff får föreläggas genom straffföreläggande beträffande brott för vilket böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom straffföreläggande i fall då det är uppenbart att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Företagsbot får föreläggas genom straffföreläggande i fall då boten inte överstiger 500 000 kr.

Företagsbot får föreläggas genom straffföreläggande i fall då boten inte överstiger tre miljoner kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

¹ Senaste lydelse 2016:492.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Företagsbot får föreläggas *näringsidkare* genom straffföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2–5, 6–8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället *den som föreläggs företagsbot*.

Ett straffföreläggande om företagsbot godkänns genom att *näringsidkaren*

1. undertecknar en förklaring om att *denne* erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

2. lämnar förklaringen till den mottagare som är behörig att ta emot förklaringen enligt föreskrifter som meddelas av regeringen.

Föreläggandet kan också godkännas genom att hela beloppet betalas till den myndighet som regeringen föreskriver. En sådan betalning *skall* inte anses som ett godkännande, om det framgår att *näringsidkaren* inte har avsett att godkänna föreläggandet.

Ett godkännande är utan verkan om det sker sedan åklagaren har väckt talan om företagsbot.

Företagsbot får föreläggas *företag* genom straffföreläggande. I sådana fall gäller 48 kap. 2–5, 6–8, 10 och 12 a §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar och det som sägs där om den misstänkte gäller i stället *företaget*.

Ett straffföreläggande om företagsbot godkänns genom att *företaget*

1. undertecknar en förklaring om att *det* erkänner de omständigheter som ligger till grund för föreläggandet och godtar den företagsbot som tagits upp i föreläggandet, och

Föreläggandet kan också godkännas genom att hela beloppet betalas till den myndighet som regeringen föreskriver. En sådan betalning *ska* inte anses som ett godkännande, om det framgår att *företaget* inte har avsett att godkänna föreläggandet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

¹ Senaste lydelse 2006:285.